

Emlékezés a székely hadosztályról.

(1918—1919.)

A világegés, a földrengés, amely országokat, nemzeteket, trónokat roppantott össze, vége felé közeledett. Ellenségeinknek bombáknál, gránátoknál és gáznál pusztítóbb és mérgezőbb hazug hírei s a tekintélyt, tiszteletet, erkölcsöket aláásó és lelkeket megmételvező propagandája elérték céljukat.

A központi hatalmak hadseregei éveken át bámulatos hősiességgel és kitartással harcolva és fényes győzelmeket aratva, egy kiapadhatatlan erőforrásokkal rendelkező ellenséges világ ellen, végre is a sok nélkülözés, éhség és szenvedéstől kimerülve, áldozatául estek a kiméletet nem ismerő propagandának. Összeomlott itthon minden s ez az összeomlás magával rántotta a hadsereget is.

Károly király — látva a veszélyt — egy bizottságot küldött az olaszokhoz, amelynek az volt a nehéz feladata, hogy elfogadható fegyverszünetet kössön. Ekkor jött létre az entente-al az úgynevezett Diaz-féle fegyverszüneti szerződés, mely súlyos feltételeket tartalmazott ugyan, de reánk nézve előnyös volt, mert egyedül Magyarország integritását biztosította.¹

¹ Lásd: Jancsó Benedek. A román irredentista mozgalmak története. 460. oldal: „A szárazföldön, vizen és a levegőben való ellenségeskedés — mondja e szerződés katonai záradékának 1. §-a — Ausztria-Magyarország összes frontjain megszűnik (cesseront sur tous les fronts de l’Austrie-Hongrie) e fegyverszünet aláírásától számított 24 óra múlva, azaz november 4-én 15 órakor (középeurópai időszámítás szerint). E perctől kezdve az olasz és szövetséges csapatok tartózkodni fognak azon a vonalon túllépni, melyet mostanáig elértek.”

„A november 5-án kötött fegyverszünetnek az intézkedéséből is világosan kitűnik, hogy érvényessége az összes frontokra kiterjedt és semmi ok és szükség nem volt, hogy a szövetségeseknek valamely más fronton operáló hadseregével is az akkori magyar kormány külön fegyverszüneti szerződést kössön. Hogy tényleg csakugyan nem forgott fenn semmi szüksége egy ilyen külön fegyverszünet kötésének, mert a nov. 5-án megkötött fegyverszünetet az entente összes csapatai a front minden pontján magukra nézve kötelezőnek tartották, kitűnik abból a körülményből, hogy az entente balkáni hadereje nov. 5-től hét napon át, november 10-ig, még csak kísérletet sem tett, hogy a Dunát átlépje. E haderő pedig tisztában volt azzal, hogy e kísérletet minden kockázat nélkül megteheti, mivel Kövess tábornok vele szemben állott tekintélyes hadserege, a magyar kormány kiküldött agitátorainak felbújtására, a szélrózsa minden irányában elszéledt.”

A fegyverszünet azonban nem akadályozhatta meg a felfordulást, a forradalmat. Az ment a maga romboló útján s mi tudjuk a legjobban, hogy a hatalom új forradalmi birtokosai mily súlyos csapást mértek hazánkra.

A forradalmi hatalmasok első teendője az volt, hogy szétzüllesztették a hadsereget, az állam egyedüli erejét, mely éveken át dicsőségesen védte a hazát. Ügynökeik a harcterről visszatérő csapatok legénységét fellázították a tisztek és minden tekintély ellen; a fegyelmet, mely minden hatalom és erő főforrása, aláásták s ilyenformán megakadályozták a hadsereget abban, hogy hazája határait megvédje. Elveiket ebben az örült gondolatban fejezték ki: „nem akarok többé katonát látni.“ Ez a hangzatos örültség hamarosan megtermette gyümölcsét: a szenvedő haza védtelenül az ellenség prédája lett.

A forradalmi kormány, érthetetlenül semmibe se véve a Diaz—Weber-féle fegyverszüneti szerződést, külön, önállóan akart tárgyalni az ellenséggel s Belgrádban egy nagynevű ellenséges hadvezérrel — megalázó külső formák között — parancsoló, katasztrófális fegyverszüneti szerződést kötött, mely szerint az ellenségnek joga volt az ezeréves Magyarország területének legnagyobb részét megszállani.²

Ez a szörnyű fegyverszüneti szerződés Erdélyben a Marost jelölte meg, mint demarkációs vonalat s azonkívül fenntartotta az ellenségnek azt a jogot, hogy fontos stratégiai pontokat a demarkációs vonalon túl is megszállhasson. Így hát egész Magyarországot kiszolgáltatta az ellenségnek. A nyáron megkötött bukaresti béke értelmében a háború Magyar- és Oláhország között megszűnt, az oláh hadsereg azonban az entente felhatalmazásával mégis átlépte Erdély határait.

² Jancsó Benedek már említett művében ezt írja: „A Weber (Diaz)-féle fegyverszünet megkötése után egy pár nappal a Károlyi kormány sajtójában fejtegetések kezdettek megjelenni annak bizonyítgatására, hogy miután Magyarország az okt. 31-iki diadalmas forradalommal elszakadt Ausztriától, Weber tábornoknak november 3-án nem lévén sem a Nemzeti Tanácstól, sem a Károlyi kormánytól megbízatása, nem állott jogában Badoglio tábornokkal a független és ennek következtében semleges magyar állam nevében is kötelező fegyverszünetet kötni. A semleges és entente-barát magyar népköztársaság külön és minden bizonynyal előnyösebb fegyverszünetet fog kötni a balkáni entente haderők főparancsnokával, Franchet d'Esperay tábornokkal, mint Weber kötött Badoglioval.

A tájékozatlan magyar közvélemény egyáltalában nem gondolt arra, hogy ez az egész vállalkozás nemcsak fölösleges, hanem esetleg káros is lehet eredményeiben. Nem is sejtette, hogy ez csak azért történt, mert Károlyi, ki eddig nem tudott az entente hatalmakkal semmiféle összeköttetésbe jutni — mint Berinkey, akkori igazságügyminiszternek 1920 július 26-án tett törvényszéki vallomásából kitiint — ily módon vélt érintkezésbe jutni az entente-tal. Ellenkezően, jóleső érzéssel vette tudó-

1918 november végén Kolozsvárott volt egy magyar, egy székely, egy oláh és egy szász nemzeti tanács.

Erdélyt a forradalmi viszonyok védtelenné tették. Az éveken át hősiiesen harcoló és Erdélyt védő csapatok a frontot megbomlasztva, fegyvert, ágyút, lövészt és a milliárdokat érő felszerelést otthagytva, elszéledtek és szabad utat engedtek az ellenségnek. A csapatok egy másik része a puskát és lövészt hazavitte a falujába. Így aztán a sok őrizetlen raktár s az eldobott felszerelés prédája lett mindenkinek. Mindenki s elsősorban az ellenség vett magának amit akart. Órség, mely a drága anyagot megoltalmazta volna, nem volt sehol. Erre senki sem vállalkozott.

Olyan furcsaságok is történtek Erdélyben, hogy egyes községek régi vagy új pereiket puskával, kézigránáttal és drótakadállyal intézték el egymás között.

A vagyonbiztonság érdekében az egyes községek nemzetőrségeket állítottak fel. Voltak magyar és oláh nemzetőrségek. A rendfenntartáshoz azonban túlgyengék voltak s így bizony a birtokosok, a vagyonosok kifosztása, rablások stb. sok helyütt napirenden voltak. A csekélyszámú magyar csendőrség tehetetlenül állt ezekkel a forradalmi jelenségekkel szemben. Az oláh agitátoroknak szabad kezük volt és erősen dolgoztak a különben csendes oláh parasztság körében: forradalmasították, felfegyverezték, szervezték, felbújtották a magyarok ellen.

Kolozsvárott az oláh nemzeti tanács szervezett az oláh nemzetiségű volt közös és honvéd katonákból, egy teljesen felszerelt, mindennel ellátott zászlóalj, mely körülbelül 6—800 főből állott és géppuskákkal is rendelkezett. Egy másik ilyen zászlóalj Désen szerveztek.

Ezzel szemben a magyar katonai államhatalmat egész Erdély területén csak az erdélyi kerületi parancsnokság és

másul, hogy végre megjött a kedvező alkalom arra, hogy Magyarország egy, bár katonai természetű, de azért mégis nemzetközi vonatkozású ügyben, mint Ausztriától független és önálló állam léphessen fel. A külpolitikai tájékozódás és iskolázottság nélkül a legkorlátoltabb, úgynevezett függetlenségi párti gondolatkörben felnőtt értelmes tömeg, Károlyiék vállalkozásában csodálatosan nagy nemzeti vívmányt látott.

A világtörténelemben ennek a belgrádi fegyverszünetnek már csak azért sem volt párja, mert olyan ország kötötte, amely már nem rendelkezett annyi katonasággal sem, amelyből ötven főnyi megbízható csapatot lehetett volna összeállítani, hogy biztosító kíséretül szolgáljon az útrakelt államfőnek. De az is igaz, olyan állam sem volt még a világon, amelynek hadügyminisztere egy ünnepélyes állami aktus alkalmával kijelenti, hogy nem akar több katonát látni!

Mindezeket meggondolva, minden szenvedélyességtől menten fel lehet vetni azt a kérdést, hogy Károlynak és munkatársainak tudatlansága volt-e nagyobb vagy árulása?"

a pótzászlóalj parancsnokságok, illetve keretek képviselték, csapatok és különösen tüzérség nélkül. Mindössze 4 tábori ágyú volt Kolozsvárott, ezekből is hiányoztak egyes alkatrészek. Rendelésre állott ezenkívül 2 teherautó.

A forradalmi kormány óhaja, hogy „nem akarok többé katonát látni”, Erdély területén végre volt hajtva, hiszen az egész kolozsvári védőrség 176 főből állott. Volt ugyanis 80 nemzetőr, a csendőrlaktanyában 36 csendőr, 30 katonai rendőr és 30 tiszti-önkéntes, míg az oláh nemzeti tanács rendelkezésére egy 6—800 főből álló teljesen felszerelt katonai zászlóalj állott. A magyar katonai parancsnokságokat ezek bármikor lefoghatták volna s a magyar lakosság védtelenül ki volt nekik szolgáltatva.

November végén a magyar hadügyminiszter, a harctérről hazatért és leszerelt hadsereg helyett, egy új hadsereg felállítását rendelte el a demarkációs vonalon belül. Észreint az új hadsereg 6 gyalog- és 2 lovashadosztályból állott volna. Erdély területén, a marosi demarkációs vonalon innen, a 38. hadosztályt kellett volna felállítani. A 38. hadosztályhoz tartoztak volna a Kolozsvárott, Zilahon, Désen és Szatmárnémetiben felállítandó csapatok. Csak a szatmárnémeti csapatnak volt régi legénysége, de jellemző, hogy az is új parancsnokot választott magának. A többi csapatot teljesen újra kellett volna szervezni.

Az új hadseregben a katonatanácsot és a bizalmiférfi rendszert honosították meg.

A miniszteri rendelet szerint az 5 legfiatalabb korosztályt hívták be. A legénység csak gyéren engedelmeskedett a behívó parancsnak. Kolozsvárra körülbelül 300 ember vonult be. A Bánffyhunyadon felállítandó csapattesthez december közepéig lassanként bevonult 80 fő.

A miniszteri parancsra bevonult legénység közt uralkodó szellemre világot vet az alábbi jellemzés és jelentés:

„1. A legénység csak a zsoldfizetés és étkezés idején tartózkodik a laktanyában, különben gyűlésezik, sétál és kocsmázik a városban. Foglalkozás tartásáról szó sem lehet.

2. Ellenség ellen semmi szín alatt sem hajlandók szolgálni. Nem gyakorolnak, mert erre állításuk szerint semmi szükségük sincs. Munkára nem mennek.

3. 100 főnyi őrséget, ami a városban a katonai raktárak, épületek őrzésére kell, nem lehet minden nap kiállítani. Az őrségek embereinek egy része a felvonulás alatt beosztásából kilép s a városban elszéled. Már az őrség elosztása alatt egyes emberek beosztásukban éles tölténnyel tüzelnek a levegőbe az összes szolgálatban levő tisztek jelenlétében. Az éles tölténnyel való lövöldözés egész nap, egész éjjel tart, naponta

több száz lövést adnak le. Egyébként az emberek az őrség elosztása alatt is dohányoznak, egymást közt fecsegnek s a legszomorúbb képet nyújtják.

4. Az emberek a szivart a szájban tartva, kezüket zsebre dugva beszélnek a tisztekkel. A legdurvább módon viselkednek a tisztekkel szemben, oly módon, hogy e helyen szavakkal nem is ecsetelhető. — A katonák elvtársnak szólítják egymást.

5. Lopás, betörés a laktanya berendezési tárgyainak elhurcolása és eladása napirenden van.

6. Egy, hadügyminiszteri parancsal a vidékre kirendelt 40 főnyi karhatalmi osztag, tisztjeit cserbenhagyva, fegyverét a polgároknak átadta és elszéledt az országhban. — A kolozsvári laktanyában a legénységi szobák mennyezetét szitává lőtték s kézigránatokkal dobálóztak mindenhol.

Ez a fegyelmezetlen és zabolátlan tömeg sem külelenség ellen, sem a belső rend fenntartására nem használható. E tömeg további tartása nemcsak hiába elpazarolt költséget jelent, hanem állandó fenyegető veszélyt a közrend és közcsend ellen s katasztrófát fog maga után vonni. Hogy nagyobb baj eddig nem történt, az csakis a tisztek türelmének és tapintatának tulajdonítható.

Ezt a szomorú képet fel kellett eleveníteni, hogy megértsük a többit, az eseményeket s azt a bénultságot, amire az államhatalom kárhóztatva volt, ami csak kapóra jött az ellenségnek és megkönnyítette neki, hogy a védtelen prédából annyit vehessen, amennyit akar.

De lássuk tovább az eseményeket: Amikor nyilvánvaló lett az oláh sereg betörése Erdélybe és a Székelyföldre, lelkes emberek Kolozsvárról a Székelyföldre és Brassóba siettek s felszólították a székelyeket, magyarokat és szászokat, hogy jőjjenek Kolozsvárra, álljanak be a magyar seregbe.

És ime voltak még hazafiasan gondolkodó férfiak, akik eljöttek. Jöttek székelyek, erdélyi magyarok. A székelyeknek csak egy kérésük volt, hogy külön székely osztagokba alakulhassanak, amit az erdélyi katonai kerületi parancsnokság nagy örömmel teljesített. A székelyeket a kolozsvári fellegrvárba helyezte s megkezdte szervezésüket és felfegyverzésüket, ami azonban a puska, lövészer és felszerelés hiányában nehezen és lassan ment.

Alig hogy egy-egy székely osztagot megalakítottak és felszereltek, más megbízható csapat hiányában máris ki kellett küldeni karhatalomként olyan vidékekre, ahol rablások és fosztogatások történtek, hogy a veszélyeztetett és védtelen lakosságot a rablók ellen megvédjék.

A magyar lakosság egész Erdély területén védtelenül állott az oláh pópák, tanítók, ügyvédek és egyéb agitátorok által felbújtott oláh parasztokkal szemben, akiket fegyverrel, lövészerrel, kézigránátokkal, sőt géppuskákkal is elláttak. Minden pillanatban megindulhatott volna, bármely csekély okból a mézszárlás, melynek a védtelen magyar férfiak, asszonyok és gyermekek estek volna áldozatul.

Ebben a kétségbeejtő helyzetben csak a kolozsvári fellegvárban gyülekező székelyek jelentettek némi javulást, akiket itt-ott, ahol sürgősen kellett, fel lehetett használni a veszélyben forgó magyar lakosság és vagyon megoltalmazására. Ez azonban csak kicsiny erő volt. 1918 december 15-ig 1703 székely gyült össze Kolozsvárott, de csak 604 volt puskával is ellátva.

Ez a 604 puskás volt jóformán egyedül Erdély védőrségének katonailag megbízható és fegyelmezett magva, míg azok, akik a kolozsvári felállítandó csapathoz bevonultak a már említett fegyelmezetlen módon viselkedtek. Ez a fegyelmezetlenség akkora volt, hogy mikor ennek a csapatnak egy osztagát Nagyenyedre, egy másikat Székelykocsárdra és Tordára kihelyezték, a kolozsvári állomáson, Kocsárdon és másutt is olyan lövöldözést és kézigránátdobálást rendeztek, hogy az állomásépületek és a fűtőházak is megrongálódtak. A tisztek ezzel a féktelenséggel szemben tehetetlenek voltak. A lövészerpazarlást nem is számítva, ilyen fegyelmezetlen osztagot semmire sem lehetett használni.

Természetes, hogy az oláh lakosság, az agitátorok, a provokateurök és ágensek szoros összeköttetésben állottak a megszálló oláh katonai parancsnoksággal és minden eseményt sietve közöltek vele, főképen az oláhok által még meg nem szállott területekről. A megszálló oláh sereg pedig mindent rekvirált s előnyomulása útján bőségesen talált felszerelést, ruhát, puskát s más értékes anyagot, melyet a forradalmasított katonák annak idején ott hagytak, vagy hazavittek. Sajnos az idő rövidsége és főképen a munkaerő hiánya miatt, a magyar parancsnokság nem bírta ezt a rengeteg anyagot megmenteni.

1918 december első felében, Brassóból jövet, egy német hadosztály vonult át Kolozsváron. A Mackensen hadseregéhez tartozó többi csapatok Aradon keresztül mentek Németországba. A német csapat fegyelme sem volt már a régi. Rövid pihenő után, mely alatt magyar részről a legnagyobb előzékenységgel minden megtörtént, ami helyzetüket megkönnyíthette, tovább indultak. Ugyanekkor székely és erdélyi oláh katonák közt verekedés és lövöldözés támadt. A magyar parancsnokság azzal a kéréssel fordult a német hadosztály

parancsnokához, hogy egy német szakasz lépjen közbe és a verekedőket válassza széjjel. A hadosztályparancsnok azonban kijelentette, hogy ezt nem teheti, mert ebben az esetben a német csapat a székelyek pártját fogná, ami a politikai helyzetet komplikálná.

Az oláh megszálló csapatok a demarkációs vonalon nem állottak meg, hanem élve a fegyverszüneti szerződésben biztosított jogokkal, az entente tudtával és engedélyével tovább vonultak, hogy a fontos stratégiai pontokat, köztük Kolozsvárt megszállják. A magyar kormány a következőket rendelte el: „Vyx alezredes értesítette a kormányt, hogy az oláh csapatok fontos pontokat, köztük Székelykocsárdot, valamint több más erdélyi várost ideiglenesen, míg francia csapatok érkeznek be, jogosultak megszállani. Stratégiaileg fontos pontokon a fegyverszünet értelmében jogunk van fegyveres erőt tartani. Ezért a fegyveres erő egy része feltétlenül a megszállott pontokon tartandó, esetleg lefegyverzésük ellen óvást kell emelni. Ha a lefegyverzés mégis megtörténnék, úgy a vérontás kerülendő és a lefegyverzésről, a lefegyverzés időpontjának, az átadott fegyverek minőségének és számának pontos megjelölése mellett tiltakozás kifejezésével jegyzőkönyv veendő fel.”

Hogy a kevésszámú felfegyverzett magyar osztagot le ne lehessen fegyverezni, egy részüket a kolozsvár—nagyvárad vasút biztosítására használták fel, a székely osztagokat pedig szervezés és felfegyverzés céljából. Nagyváradra irányították. A kolozsvár—nagyvárad vonal biztosítása azért vált szükségessé, mert az oláhok a sztánai vasúti alagútát fel akarták robbantani, miáltal a legfontosabb vasúti összeköttetés Magyarországgal megszakadt volna.

A polgári és katonai hatóságoknak, a kormány rendelete folytán, helyükön kellett maradniok az oláhok bevonulása után is, dokumentálva ezzel, hogy a magyar állam fennhatósága még fennáll.

A Désen levő, körülbelül 300 főnyi osztagot Zsibóra rendelték.

December végén Kolozsvárra érkezett Berthelot francia tábornok, aki rokonszenvezett az oláhokkal s akit nagy ünnepélyességgel fogadtak. Apáthy főkormánybiztosnak csak nehezen sikerült hozzáférnie, hogy vele tárgyalhasson. Ekkor egy újabb demarkációs vonalat állapítottak meg, mely Nagybánya, Kolozsvár és Déván át húzódik. Ezt a demarkációs vonalat egy 15 km. széles sáv jelzi; ettől keletre az oláhok, nyugatra a magyarok tartják fenn a rendet és megakadályozzák a bolsevizmus teljes kitérését. A magyar katonai hatóságoknak azonban el kellett hagyniok Kolozsvárt. A

parancsnokság Bánffyhunyadra ment, csakhogy Erdély területén megmaradhasson.

Az oláhok azonban nem tartották meg ezt a Berthelot-féle szerződést és a francia tábornok távozása után folytatták előnyomulásukat Zsibó, Zilah, Bánffyhunyad irányában. További előnyomulásuk meggátlására a Királyhágó, Zilah, Szatmárnémeti, Máramarossziget irányában minden összehozható katonae erővel megszervezték a védővonalat. Tisztek vezetése alatt különítmények mentek a különféle vasúti gőcpontokra, hogy összeszedjék mindazt a felszerelést, ruhát, amit találnak s csel fogásokkal irányítsák Debrecenbe, ahonnan a csapatok szervezése és felfegyverzése kiindult. A székelyeket, akik Nagyváradon voltak, Szatmárnémetibe irányították.

Szatmárnémetitől keletre a székelyek szállták meg a védővonalat, ettől délre a szatmáriak; Zilah mellett nemzetőrök és a 24. ezred körülbelül 200 főből álló csapata; Csucsánál a Királyhágón a kolozsvári ezred osztagai.

Debrecenben nehezen ugyan, de mégis sikerült a volt 3. honvéd és a cs. és kir. 39. ezredből egy-egy gyenge zászlóaljot felállítani és Csucsára küldeni.

A székelyekből 4 zászlóalj alakult Szatmáron. Azonkívül egy székely lovasszázad is.

Óriási fáradtsággal sikerült a tüzérséget is megszervezni, ami annál inkább elismerésre méltó, mert minden ágyút külön ki kellett egészíteni, minthogy bizonyos alkatrészek hiányoztak, s nem is voltak kaphatók.

A legnagyobb gondot azonban a ruházat és lövészer pótlása okozta. Ebben igen nagy hiány volt s a köztársasági kormány ismételt kérés után vagy egyáltalán nem, vagy csak kis mértékben küldött pótlást.

Így harcoltak a székely és erdélyi magyar csapatok ruha, és lövészer hiányában szenvedve, fázva, éhezve 1918/19 telén Csucsától Máramarosszigetig. Megakadályozták az oláhok további előnyomulását, visszaverték támadásaikat megvédve a magyar alföldet és várva a kedvező pillanatot, hogy Erdélyt visszafoglalhassák.

Amilyen kemény harcot vívtak a most már „székely hadosztály“ gyűjtőnév alatt elnevezett csapatok az oláhokkal, ugyanolyan elkeseredett harcot vívott a parancsnokság hátrafelé a köztársasággal, amely gyanakvással kísérte a székely hadosztály megszervezését s ezért minduntalan akadályokat gördített szervezkedése és felfegyverzése elé. Megtagadta a lövészer és emberpótlást s mikor végre engedélyezte a toborzást, azt nem támogatta, s így annak eredménye a leggyengébb volt.

Ilyen volt a helyzet március idusa táján.

Március 21-én megalakult Budapesten az úgynevezett tanácsköztársaság, amely eleinte mindent megígért a székely hadosztálynak. Megígérte, hogy rendelkezésére bocsátja az eszközöket Erdély visszaszerzésére. Ez a hajlandóság azonban csak papíron mutatkozott, azon is csak rövid ideig. Kun Béla nemsokára kijelentette, hogy ők nem állanak a területi integritás elve alapján.

A proletárdiktatura megszervezte a maga vörös hadseregét és gárdáját. A vörös hadsereg és gárda felállítása és felfegyverzése gyorsan ment. Mindenki kapott puskát és lövészert amennyit akart, míg a Szatmáron levő ötödik székely zászlóaljnak még nem volt puskája.

Politikai megbízottakat osztottak be az összes csapatokhoz és parancsnokságokhoz. Feladatuk volt az ellenőrzés és a proletárdiktatura elveinek hirdetése és terjesztése. A katonai rangjelzéseket megszüntették. A vörös szín lett a nemzeti trikolor helyett a hivatalos szín.

A székelyek azonban nem engedtek, megtartották tollas Bocskay-sapkájukat, hajtókéjükre piros-fehér-zöld szalagot varrtak és parancsnokaikat rangjuk szerint szólították meg. Voltak azonban szomorú jelenségek is, melyek azt mutatták, hogy a bolsevista propagandának itt is volt hatása, de ilyesmi csak szórványosan fordult elő.

A székelyeknek, akik Erdély visszaszerzésére sereglettek össze, legjobban fájt az, hogy Budapestről hangos szóval hirdették, hogy nem állanak a területi integritás alapján s nem támogatták a székelyeket Erdély visszaszerzésére irányuló törekvésükben. Az utóbbiak gyanakodva látták, hogy hátuk mögött mint szervezik meg és szerelik fel a vörös gárdákat. A székelyek véleménye szerint a vörös gárdák csak arra szolgálnak, hogy alkalomadtán, a kellő pillanatban a székelyeket fegyverezzék le.

A helyzet mindig kétségbeejtőbb lett. A székely hadosztály csapatai nem voltak bolsevista érzelműek, de anyagi létük a bolsevista kormánnytól függött.

A székelyek Erdélyt akarták visszaszerezni, de erre a célra a bolsevistáktól sem lövészert, sem egyéb támogatást nem kaptak. A bolsevizmus megismerése után most már egyébként sem kísérhelte meg a székely hadosztály Erdély visszafoglalását, mert ha betör Erdélybe, maga után viszi a bolsevizmust. Hiszen a vörös gárdának és vezetőinek az volt a feladata, hogy kövessék az előnyomuló székelyeket. Így Erdély bolsevizálásával megerősödött volna Kun Béla hatalma. Ugyanekkor voltak Olaszországban a nagy sztrájkok. Németországban pedig a spartacusok harcai folytak. A szé-

kely hadosztály előnyomulásával Oláhország ugyan összeomlott volna, mert az orosz bolsevista csapatok a Dnjeszternél állottak, de akkor egész Középeurópa bolsevizálódott volna s talán még ma is az lenne.

Mindezeket a körülményeket megfontolva, a székely hadosztályban az a meggyőződés erősödött meg, hogy leghehlyesebb lesz, ha először a bolsevizmus ellen fordul. Mindenekelőtt tudnia kellett azonban, hogy a bolsevizmus ellen forduló hadosztály nyomában nem fognak-e az oláh csapatok tovább előnyomulni? Parlamentaire ment Erdélybe a consul dirigenthez és Aradra a franciákhoz, kijelentvén, hogy a székely hadosztály nem bolsevista érzelmű és kérdezi, vajjon az oláhok megállanak-e, ha a székelyek a bolsevisták ellen fordulnak?

1919 április első felében az oláhoktól az a válasz érkezett, hogy hadseregük csak abban az esetben támadja meg a székely hadosztályt, ha ezt az Entente elrendeli. — A franciáktól egyelőre nem jött semmi pozitív hír.

1919 április 16-án az oláh csapatok nagy erővel megtámadták a székely hadosztály egész vonalát, de különösen Hadadnál. A székely hadosztály nagy dilemma előtt állott most. Az Entente-nak kijelentette, hogy nem bolsevista, sőt a bolsevizmus ellen akar fordulna. Ha most teljes erővel harcol az oláh hadsereg ellen, akkor megvédi Kun Bélát és a bolsevizmust. Kár minden csepp vérért, amely a bolsevizmus érdekében és védelmében hull. A csapatok tehát parancsot kaptak, hogy a felesleges ellentámadásokat kerüljék s ott, ahol a nyomás nagy, lassan engedjenek annál is inkább, mert Csucsánál az odairányított vörös segédc csapatok megfutottak.

Az események most már gyors ütemben peregtek le.

Szatmáron arra a hírre, hogy az oláh csapatok előnyomulnak, az ottani direktórium a város pénzével és az összeharácsolt ékszerekkel meg akart szökni. A polgárság felkérte az ott levő székely tiszteket, hogy akadályozzák meg a szökést. Ez meg is történt. A direktóriumot elzárták, a pénz és ékszerek visszakerültek tulajdonosaikhoz. Másnap azonban a direktórium tagjai kiszabadultak és elmenekültek.

A bolsevisták dühe most már teljes erővel a székely hadosztály ellen fordult. Kiadták a parancsot a székelyek lefegyverzésére és lefogatására, ami helyenként meg is történt. Harcok keletkeztek a székely hadosztály hátában: az élelmiszervonatokat a vörösök kirabolták s mindent, ami a székely hadosztályhoz tartozott, feltartóztattak.

A székely hadosztály, mely Csucsától Máramaroszigetig 150 kilométeres fronton védte a magyar hazát, most,

hogy szétszórt erejét egyesítse, Mátészalkánál gyülekezett. Az itt keletkezett harcban az oláhok súlyos vereséget szenvedtek. Még egyszer megkísérelte a hadosztály parlamentaire útján, hogy az oláhokat megállásra bírja, amíg a bolsevistákat letöri. A válasz azonban elútasító volt. A tragédia befejezéséhez közeledett.

A hadügyminisztériumból az a parancs érkezett, hogy a székely hadosztály Rakamazon át csatlakozzék a Tisza mentén álló vörös hadsereghez.

Ha ezt megteszi, kiszolgáltatja magát teljesen a bolsevizmusnak, amely kezdettől fogva nem jó szemmel nézte a székelyeket, az utolsó időben pedig ellenséges érzülettel viseltetett a székely hadosztállyal szemben, sőt harcokat kezdett az oláhokkal harcoló hadosztály hátában.

Ekkor történt, hogy az oláh vezérkar (1919 ápr. 24-én) útasítást küldött a csapatoknak arra az esetre, ha a székely hadosztály fegyverszünetet akarna kötni. Ez az útasítás a következőképen szólt:

1. A volt magyar államnak reguláris csapatai által küldött parlamentairejei elvből elfogadandók és a törvények értelmében velük tárgyalni kell. Nincs ellenben megengedve a bandák által küldött parlamentairekkel beszédbe elegyedni és velük tárgyalni.

2. Ha a székely hadosztály fegyverszünetet kér, megadható neki a következő feltételek mellett:

a) azonnali fegyverletétel;

b) a tisztek és a csapat internálása azon időpontig, míg a jelenlegi — magyarok elleni — akció be nincs fejezve;

c) biztosítva van életük, vagyonuk és teljes szabadságuk, ha rendeleteinket és törvényeinket tiszteletben tartják;

d) azonnal, amint az e pillanatban folyamatban levő harcok befejeződnek, szabadon lesznek bocsátva és tűzhelyeikhez mehetnek.

Súlyos, felelősséggel teljes órák következtek a székely hadosztályra. A székely csapatok és egyéb alakulatok azért álltak össze, hogy Erdélyt visszaszerezzék. Ebben a törekvésükben támogatásra, segítségre nem találtak, inkább ellen-szenvvel nézték őket mindenütt. Kezdetben túlgynge volt a hadosztály ahhoz, hogy valami döntést elérhessen, éppen csak a magyarok lemészárlását és a polgárháborút akadályozhatta meg Erdélyben, később pedig a bolsevizmus volt az a súly, amely ránehezedett, amely fojtogatta és minden akcióját meghíúsította. Sem Erdélyen, sem a magyar hazán segíteni nem tudván, nem maradt más hátra, mint hogy

a fenti elvek alapján fegyverszünetet kössön, mert nem akart sem bolsevista lenni, sem az oláhokkal együtt menni a magyarországi bolsevizmus ellen.

1919 április 26-án déli 1 órakor letette a kardot.

De mégsem küzdött hiába a székely és erdélyi magyar a székely hadosztályban. Erdélyben, Kolozsvárott ők oltalmazták meg a védtelen magyar lakosságot a lemészárlástól és megakadályozták a polgárháborút. Az ő révükön tudta meg a világ, hogy Erdélyben székelyek és magyarok laknak és pedig nagy, zárt tömegben. Művelt, tudományban, művészetben és hazaszeretetben kimagasló nép, mely ezer évnél hosszabb idő óta lakja ős hazáját, mely hegyes, változatos alakulatánál fogva mint egy kultúrbástya védte Európát a keleti barbárság ellen.

A székely hazafiasan gondolkodó demokratikus nép, de nem bolsevista. Európát megmentette attól, hogy az új eszmék továbbterjedjenek s tönkretegyék Európa és az emberiség ős kultúráját és jólétét. Hogy Franciaország 1920-ban tervbe vette egy antibolsevista államszövetség létrehozását Magyarországgal, az csak a székely hadosztálynak köszönhető. Ezért Európa csak hálás lehetne, ha a jelenkor erre egyáltalán képes lenne. Hogy a székelyek harcikészsége és hazafisága nem tudta célját, Erdély felszabadítását, elérni, nem rajta múltott. Egyedül maradt: cserben hagyva, nem támogatva állott az ellenséggel szemben, hátába pedig a testvér támadott.

Az akkori szomorú, megmételeyezett, megtébolyodott időkben, a székely hadosztály volt az egyedüli józan, megbízható, hazafias alakulat, melyre a jövő felépülhetett s a székely hadosztály osztagaiból alakultak Magyarország nemzeti hadseregének első csapatai.

A székelységnek és az erdélyi magyaroknak az összeomlás idején tanúsított viselkedése, lelkesedése és hazafisága csak az ókori történetben találja párját. Ha voltak is néha sötét árnyak és nem is minden tiszta arany, magának a gondolatnak és a ténynek nagysága előtt eltörpül minden, ami elhomályosíthatná s marad a szép és nemes, a lángoló hazaszeretet által sugallott készség: harcolni és szenvedni a hazáért. Ezt példaképen meg kell örökíteni, mert az ókor hőskölteményei mellé méltón sorakozik az újkornak ez a nemes, hős székely éposza.

Kratochvíl Károly.